

1895. ואומר לך בדמיך - חיי: עונשו של דור המבול נחתם על הגזל, ואלו דברים שאדם דש בעקביו ורוב האנשים נכשלים בגזל. אם אדם חטא בגזל - והשיב את הגזילה, אך אם האדם חושש שמא נכשל בגזל, תקנתו שירבה בצדקה וחסד, ועל זה רמז הכתוב: "וְאֶעֱבֹר עָלָיָהּ וְאֶרְאֶה מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדַמִּיָּהּ וְאֶמַּר לָהּ בְּדַמִּיָּהּ חַיִּי וְאֶמַּר לָהּ בְּדַמִּיָּהּ חַיִּי" (יחזקאל טז, ו). כאשר אדם מתבוסס בדמים [בעוון גזל וכסף] תקנתו היא "בדמיך - חיי" שירבה בצדקה וחסד ויתכפר לו (אדרת אליהו לבא"ח הפטרת שמות).

1903. הקב"ה זן ומפרנס: מסופר בגמ' על ר' יונתן בן עמרם שביקש מרבי שיפרנס אותו ככלב וכעורב (ב"ב ח,א), כמו שהקב"ה חס על מזונותיהם, שכן זמן העיקול של הכלב ג' ימים (שבת קנה,ב), ולעורב מזמן יתושים מתוך צואתם (רש"י ב"ב ח,א) או שיש לעורב חכמה.

1896. קטן שהגדיל וראה את הים: קטן שראה את הים בקטנותו, ולאחר מכן נעשה בר מצווה וראה שוב את הים בתוך שלושים יום, אינו מברך שוב 'עושה מעשה בראשית' וכדו' משום שאין התפעלות מראה זו עכשיו כיוון שראהו בתוך שלושים יום (מג"א רכד,ג).

1902. סוף זמן אמירת ברכות השחר: נחלקו הפוסקים עד מתי רשאי אדם לברך ברכות השחר [למעט ברכת אלהי נשמה וברכות התורה שיצא י"ח אם התפלל]: א. עד שליש היום. ב. עד חצות היום. ג. עד השקיעה. ד. עד שילך לישון (כה"ח עא,ד). לכתחילה, יש לברך ברכות השחר עד שליש היום, אולם בדיעבד יש אומרים שיכול לברך עד חצות היום והמברך לאחר מכן יש לו על מי לסמוך (משנ"ב נב,י), ויש אומרים אפילו עד השקיעה במשך כל היום כולו (יחו"ד ד,ד). יש אומרים עד צאת הכוכבים והמברך לאחר מכן יש לו ע"מ לסמוך (ילקו"י מו,כה). לפענ"ד, אפשר לברך עד השקיעה אך לא יותר מזה ולא בזמן בין השמשות משום סב"ל (הרב הלוי).

1904. ברכת הגומל לקטן: ברכת הגומל נאמרת בחולה שהתרפא, יוצא מבית האסורים, הולך במדבר ועובר בים (שו"ע או"ח ריט,א). למנהג בני אשכנז גם על שאר ניסים מברכים. נוסח ברכת הגומל: "הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב", לדעת רוב הפוסקים קטן אינו מברך הגומל משום שאינו יכול לומר 'לחייבים טובות' מכיוון שהינו קטין ולא בן חיוב עונשים וכן אינו יכול לומר על אביו שהוא 'חייב' (כה"ח ריט,ב), או מכיוון שאינו מחוייב בהבאת קרבן תודה (אבן פינה א,יב). ויש אומרים שקטן יכול לברך וכך המנהג במקומם (ברכ"י ריט,א).

1898. מכשיר שמיעה בשבת: דנו הפוסקים בשימוש במכשיר שמיעה בשבת, כאשר הוא מופעל מראש ומגיב לקול ולסביבה באופן אוטומטי, ורבים התירו משום שהשינויים בזרם החשמל אינם נחשבים כ'מלאכה' ואינם יוצרים מעגל חדש אלא רק מגיבים לסביבה ואינם תוצאה ישירה של האדם (שש"כ לד,כח; יב"א א,יט). יש פוסקים שהחמירו משום שסברו שכל שינוי במעגל חשמלי נחשב כבונה וסותר (חזו"א או"ח נט). 'פוק חזי מאי עמא דבר' והעולם נוהג להקל להשתמש במכשיר שמיעה בשבת, שזו גזירה שאין הציבור יכול 'לשמוע' אותה (הרב הלוי).

1913. הנחת לחם ע"ג הפלטה בשבת כדי לעשותו צנימים: נחלקו הראשונים האם יש 'אפיה אחר אפיה' בשבת, כלומר דבר שהוא אפוי כבר האם יש באפייתו איסור משום אפיה. השו"ע כתב שיש אוסרים ויש מתירים (שו"ע או"ח שיח,ה). באשר להנחת לחם הראוי לאכילה על הפלטה כדי להקשותו: יש אוסרים כדעת המחמירים משום שהוא דבר חמור ויש בו משום חיוב 'חטאת', (אול"צ ב לו; שש"כ א,עא), ויש אוסרים משום שהוא גמר מלאכה ויש מכה בפטיש באוכלים (רב פעלים ב או"ח נב). לעומתם, יש מתירים שאין אפיה אחר אפיה והלחם ראוי לאכילה גם לפני שהניחוהו על הפלטה ואין מכה בפטיש באוכלים (חזו"ע שבת ד, עמ' רצ; חוט שני שבת ב, עמ' קצא). ויש שהתירו רק לחמם על הפלטה גם אם הלחם יתקשה קצת (הרב יעקב אריאל). הדעה הרווחת שמותר להצנים ולהקשות את הלחם, שאין אפיה אחר אפיה ואין מכה בפטיש באוכלים (הרב הלוי).

1916. הזיק בבעיטה בכדור הולך רגל תמים או שאר נזקים: אדם המזיק באונס את חברו ושלא בכוונה, חייב לשלם נזק שלם, אבל פטור מלשלם עבור צער, ריפוי, שבת ובושת (שו"ע חו"מ תכא,א-ג). באשר לאדם שמזיק באונס גמור ישנה מחלוקת ראשונים ולהלכה, לא ניתן להוציא ממון ממי שהזיק באונס גמור. נזק הנגרם כתוצאה מבעיטה בכדור במשחק אינו נחשב לאונס גמור, שכן יש להעלות על הדעת שהכדור עלול לצאת ממגרש המשחקים ולהזיק להולכי רגל תמימים ולכן חייב בנזק ופטור מצער, ריפוי שבת ובושת (משפטי חיים א,ק).

1917. הזיק בבעיטה בכדור צופה במשחק: באשר לצופה במגרש המשחקים, אם מדובר בבעיטה בכדור בצורה סבירה ומקובלת, שכן דרכם של משחקי כדור יש לומר שידע הצופה שיכול להיפגע והוי כמחילה ופטור מלשלם לצופה במשחק (משפטי ליעקב לז,ה).

1912. אשת חיל: הפרק 'אשת חיל' חותם את ספר משלי, והוא שיר הלל לאשה. נהגו ברוב תפוצות ישראל לשיר פרק זה בליל שבת אחר שלום עליכם ולפני הקידוש. מנהג זה החל לפני כחמש מאות שנה על ידי המקובלים, שיש בפרק זה כ"ב פסוקים המסודרים לפי סדר הא"ב, כנגד כ"ב צינורות עליונים המריקים שפע וקדושה. יש אומרים שהפרק התחבר כנגד שרה או כנגד התורה (ילקוט שמעוני משלי תתקסד). עם השנים, שיר זה מושר כאות הוקרה לאשה על עבודתה והכנתה הרבה לקראת שבת.

הלכה בהרחבה: תפילת תשלומין שלא כעיקר

נושא תפילת תשלומין למי שנאנס ולא התפלל, או שטעה והתפלל תפילת חול בשבת, או של שבת בחול, מופיע בשני מקומות בשלחן ערוך: בסי' ק"ח ובהלכות שבת, בסי' רס"ח. יש לציין, כי בסי' ק"ח הנדון הוא במי שלא התפלל תפילה בזמנה ואילו בסי' רס"ח הדיון הוא במי שהתבלבל והתפלל תפילת חול בשבת, או להיפך.

במישור העקרוני, נוסח תפילת התשלומין ודיניה, **זהה לעיקר התפילה** והסדר מחייב, שיתכוון בתפילתו הראשונה לעיקר התפילה, ובשניה - לתשלומין. ואם שינה את הסדר, לא יצא, ועליו להתפלל בשלישית (שו"ע או"ח קח ועיין משנ"ב שם סק"ז).

כמו כן, נוסח תפילת התשלומין חייב להיות זהה לתפילת החובה, כאמור.

והנה, ה'משנה ברורה' בסי' קח סק"ו כתב: מי שלא התפלל ערבית בראש חודש והתפלל שחרית שתיים, **ולא הזכיר בשניה, 'עלה ויבוא', אין צריך לחזור ולהתפלל**, כיון דאפילו אם היה מתפלל בערבית גופא, ושכח, אין צריך לחזור. אם כן, **לא יהיה התשלומין חמור (מן העיקר) מאילו התפלל בזמנה**.

אם נעשה 'העתק הדבק' לעניין 'ותן טל ומטר', יוצא, אפוא, **שמי שלא התפלל בחורף תפילה של שבת**, שהדין קובע, שעליו להתפלל תשלומין בתפילת ערבית של מוצאי שבת. ובכן, אם הזכיר טל ומטר בתפילת ערבית הראשונה, שהיא תפילת החובה. ואילו **בתפילת התשלומין שכח להזכיר טל ומטר, לא יצטרך לחזור שוב על תפילתו** לאור דברי המשנ"ב הנ"ל. שכן, תפילת התשלומין באה בשל תפילת מנחה של שבת, והלא **בשבת אין מזכירים טל ומטר** אם כן, לכאורה אין להחזירו להתפלל שוב. **בלל תהא חמירא תפילת התשלומין מן העיקר**.

ואולם, במחשבה שניה, לענ"ד, אין הנדון דומה לראיה. דשאני הכא, שהיה מן הראוי, **להתפלל את כל תפילת החול בשבת**. רק שלא רצו להטריחו. (יעיין בב"ח סי' קיז, ד). ממילא, תפילת טל ומטר שייכא בה. ולכן, לענ"ד, בכהאי גוונא, **יתפלל בשלישית ויתנה**: אם הנני חייב, תהיה זו לחוברתי, ואם לאו - תהיה זו נדבה.

פרשת וירא: מדוע כה חשוב לקב"ה להודיע לאברהם על הפיכת סדום?

בפרשתנו מסופר על הפיכת סדום. עוד לפני ההפיכה הקב"ה מספר לאברהם על התוכנית העומדת להתרחש, וכך נאמר בתורה: "וה' אמר: המכסה אני מאברהם אשר אני עושה? ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום, ונברכו בו כל גוי הארץ!" (בראשית יח, יז-יח). נשאלת השאלה: מדוע כה חשוב לקב"ה להודיע לאברהם על הפיכת סדום?

כידוע, פועלים כיום כל מיני ארגונים הפועלים ממניעים "אידיאליסטים", כמו ארגון בצלם או ארגון בחלם... יש ארגונים של אוהבי ישראל וגם של אוהבי ישמעאל. ארגונים אלה לוחמים את מלחמתם של האזרחים. לפני כמאה שנה, עם פרוץ המהפכה הקומוניסטית, הכריזו המהפכנים: "הבאנו שלום לעולם!", אולם בשם הצדק והשוויון הם הציפו את העולם בנהרות של דם. כך גם בימינו, אפשר לראות כיצד המשטרה, הפרקליטות, היועץ המשפטי והרועץ המשפטי מתייחסים בסלחנות כלפי הפגנות אלימות של חוגים מסוימים, בעוד שביחס להפגנות של חוגים אחרים הם מתייחסים במלוא החומרה. יש אנשים העוטפים את רשעותם בכסות של אידיאלים מזויפים, המשמשים כעלה תאנה לרשעותם.

כשאברהם מתבשר מפי הגבורה על הפיכת סדום, הוא היה צריך לכאורה לשמוח, שכן הצדק נעשה בעולם. אולם תגובתו של אברהם היא הפוכה: לא רק שהוא לא מביע קורת רוח, אלא אדרבה, הוא מנסה למנוע את הגזרה. המשמעות היא, שגם אברהם עמד במבחן בשעת הפיכת סדום: האם החסד של אברהם איש החסד הוא חסד אמתי, או שהוא חסד מזויף. תגובתו של אברהם הוכיחה שהחסד שלו אינו חסד פרטי. אברהם גומל חסדים טובים מכוח דבקותו בקב"ה, שאיננו חפץ במות הרשע. לכן היה חשוב לקב"ה להודיע לאברהם על הפיכת סדום, כדי לבדוק האם מידת החסד של אברהם נובעת ממקום עמוק ופנימי או שהיא מגיעה ממקום חיצוני בלבד.

ביטוי נוסף לרעיון זה מופיע בפרשת ראה. התורה מצווה על פדיון מעשר שני והבאתו לירושלים. ובתוך הפרשה יש פסוק שלכאורה אינו שייך לעניינה של הפרשה: "והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו, כי אין לו חלק ונחלה עמך". פסוק זה עוסק במעשר ראשון. מדוע אפוא הוא מובא בתוך פרשה העוסקת במצות מעשר שני? האבן עזרא (דברים יד, כז) עונה של שאלה זו: "בעבור שהזכיר מעשר שני, אמר: לא תחשוב כי תצא ידי חובה במעשר השני לבדו... כי לאשר הוא בשערו ייתן המעשר הראשון. ולא יאמר יהיה עמי, ואני אוליכנו ללוי אחר, או כבר נתתיו". לאדם יש לעתים נטייה לגמול חסד דווקא עם מי שרחוק ממנו, ולהתעלם מהקרובים לו הזקוקים לעזרה. במקרה זה היהודי עולה לירושלים וחושב לתת את המעשר הראשון ללויים הרחוקים, ולפיקח הקב"ה פונה אליו ואומר לו: "והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו!" תעשה חסד דווקא עם מי שקרוב לביתך, עם הלוי "אשר בשעריך", ואל תחפש רחוקים לעשות עמם חסד. מדברי הראב"ע עולה שמבחן החסד האמתי של האדם נמצא דווקא בביתו ובעירו של האדם. היכולת להבחין בנזקק הקרוב אליך, במקום "לברוח" ולחפש נזקקים רחוקים - מבטאת אף היא את מידת החסד של אברהם, ששורשה עמוק ופנימי.